

*Puheenjohtaja Jarkko Eloranta
SAK, Helsinki*

Puhe SAK:n edustajiston kokouksessa 20.5.2021

(muutosvarauksin)

Arvoisat edustajiston jäsenet, hyvät ammattiyhdistystoverit!

Pandemia on jyrännyt maailmalla toista vuotta. Se on muuttanut ja tulee muuttamaan taloutta, työelämää, kansallista ja kansainvälistä politiikkaa enemmän kuin vuosi sitten kuvittelimme tai ajattelimme. Korona sysäsi liikkeelle ja kiihdytti kehityskulkuja, jotka olivat olemassa, mutta jotka saivat aivan uutta vauhtia maailmanlaajuisesta, kaikkia maita ja ihmisiä koskettavasta taudista.

Vaikka Suomessa ja muissakin kehittyneissä maissa rokotukset etenevät, ei tauti ole poistunut maailmasta. Ei lähellekään. Menee vielä vuosia, kun elämme globaalisti taudin varjossa ja ehdoillakin. Yksikään ei ole turvassa ennen kuin kaikki ovat turvassa pätee tässä tapauksessa täysin.

Tautia on pidetty kurissa rajoituksilla. Ne ovat vaikuttaneet talouteen, työhön ja työllisyyteen merkittäväällä tavalla. Sen on jokainen voinut kokea, osa kovemmin, osa vaimeammin. Etulinjan työntekijät ovat pitäneet yhteiskuntia pyörimässä joka puolella maailmaa.

Läsnätyö on terveysriski, alituinen oma tai läheisen sairastuminen on kuormittanut kovin myös psyykkisesti. Monet normaalisti läsnätyötä tekevät ovat olleet työttömänä tai lomautettuna, vailla mahdollisuuksia tehdä työtä ja hankkia toimeentuloa.

Kohtuullisen kattavasta suomalaisesta sosiaaliturvasta on löytynyt aukkoja, joihin ihmiset ovat pudonneet. Itsensä työllistäjät ja freelancerit ovat olleet vaikeimmassa pulassa, mutta myös pienillä työttömyyspäivärahoilla sinnittely on ollut laajaa. Omaisuutta myydään, leipäjonoissa käydään, jotta pärjätään seuraavaan päivään, seuraavaan viikkoon. Moni havahtui ansiosidonnaisen työttömyysturvan tarpeellisuuteen vasta pandemian iskettyä. Henkilökohtainen varautuminen oli jäänyt puolitiehen.

Asiantuntijatyötä tekevät ovat suojautuneet taudilta etätöihin. Monilla työhön on tullut lisää vapautta ja joustavuutta, mutta myös monotonisuutta ja jaksamisongelmia. Taloudellisesti työnsä säilyttäneillä on mennyt usein varsin hyvin. Rahaa on jäänyt säästöön, kun kulutusmahdollisuudet ovat olleet rajalliset. Patoutunutta kuluttamisen tarvetta on kertynyt kuukausien ajalta.

Hyvät kuulijat!

Talous on ottanut rajoituksista enemmän ja vähemmän kovaa iskuja. Suomi on pärjännyt hyvin, niin taudin kurissa pitämisessä kuin talouden notkahduksessa. Talouden notkahdusta on loivennettu valtioiden massiivisilla toimilla, joita keskuspankit ovat olleet

rahoittamassa niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin. Julkinen velka kasvaa nyt vauhdilla, mutta sillä on pidetty talous elinkelpoisena vaikeiden aikojen yli. Parempi pitää potilasta hengissä kalliillakin hoidoilla kuin päästää kuolemaan.

Keskustelu julkisesta velasta on kuitenkin vasta oikeastaan alkamassa. Kaikki ekonomistit ja poliitikot ovat olleet sitä mieltä, että pandemian aikana parasta talouden hoitoa on ollut julkisen velan kasvattaminen ja sen avulla yritysten ja ihmisten tukeminen. Nyt pandemian hellittäessä aletaan miettiä ja päättää siitä, mitä velalle tapahtuu ja kuka lopulta kuittaa laskun koronavelasta.

Suomessa saimme tästä pikkiriikkistä esimakua hallituksen kevään puoliväliriihessä, jossa väännettiin yli viikko parista sadasta miljoonasta. Ja siitä ketkä hyötyvät valtion budjetista ja siitä ketkä häviävät julkisista menosäästöistä.

Ja yllätys, yllätys – työttömyysturva ja työttömien toimeentulon kiristäminen olivat taas osan hallituspuolueista listalla kovin, kovin korkealla. Heille, jotka koronasta ovat eniten kärsineet, tarjottiin lisää kärsimystä, nyt talouden muodossa. Joillakin ajatus tuntuu kulkevan jotenkin niin, että työttömyysturvan leikkaaminen kohentaa taloudellista hyvinvointia ja hyviä työpaikkoja syntyy, kun sosiaaliturvaa leikataan.

Keskustelu julkisesta velasta ja valtion roolista lähti liikkeelle sieltä, mistä nykyinen talousoppi on lähtenyt – Yhdysvalloista. Olemme eläneet Reaganin-Thacherin talousoppien alla pian puoli vuosisataa. Pieni valtio, alhaiset verot, niukka julkinen talous, julkisten palvelujen yksityistäminen, ammattiliittojen neuvotteluvoiman heikentäminen, usko markkinoiden kaikkivoipaisuuteen ovat olleet ohjenuorana niin pitkään kuin vain muistamme. Mutta käännettä on ilmassa. Se olisi tullut muutoinkin, mutta korona ja sen vaatimat valtion, julkisen vallan toimet ovat kiihdyttäneet, perustelleet ja oikeuttaneet muutosta.

Uusliberalismin oppi ei ole muuttanut vain taloutta. Se on muuttanut myös politiikkaa. Rikkaiden rikastumisen ajateltiin valuttavan taloudellista hyvinvointia myös yhteiskunnan pienituloisimmille. Näin ei ole käynyt. Ja kun talouspolitiikan murroksen kanssa samaan aikaan globalisaatio kiihtyi ja teknologinen kehitys harppoi eteenpäin, liian moni koki jääneensä syrjään ja vajonneen näköalattomuuteen.

Tällä kehityksellä on yhteiskunnallinen ja poliittinen seuraus. Olemme todistaneet sitä niin Trumpin valtaan nousussa, Brexitissä kuin jytkyssä – milloin missäkin oikeistopopulistien esiinmarssissa. Populistit hyödyntävät tyytymättömyyttä, mutta eivät tarjoa ratkaisuja. Päinvastoin kiinnittämällä yhteiskunnallisen keskustelun ja poliittisen agendan huomion muutamaankin yksityiskohtaan, populistit ajavat politiikkaa, jotka laajasti ottaen ovat heidän äänestäjensä etujen vastaisia. Esimerkkejä löytää varmasti jokainen meistä.

Hyvät kuulijat!

Talouspolitiikalla on yhteiskuntapolitiinen hinta, ja se on pantu merkille. Yhdysvallat ja presidentti Joe Biden pyrkivät muuttamaan talouspolitiikkaa ja saamaan aikaan

yhteiskunnallista kehitystä myönteiseen suuntaan. Parempia palkkoja, parempia työpaikkoja, uutta kaikkia hyödyttävää teknologiaa, reilua siirtymää vähähiiliseen yhteiskuntaan, koulutusta ja terveydenhoitoa koko väestölle.

Pyrkimystä on, mutta onnistuuko se, jää nähtäväksi. Tarina on ainakin sellainen, joka on uskottava ja vetoava, myös meille täällä pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa. Monet niistä asioista, joita Biden tavoittelee ovat meille itsestään selvyyksiä, mutta eivät ole taivaasta tippuneita, eivät ilman tahtoa ja taistelua saavutettuja, eivätkä pysy olemassa pelkällä pyhällä hengellä ja ovat jatkuvien hyökkäysten kohteena.

Selvästikin elämme yhteiskunnallisen ja taloudellisen ajattelun murroskautta. Mihin suuntaan jatkamme, on vielä epäselvää. Kuka avaa uskottavan, kestävä ja innostavan tien tulevaisuuteen? Poliittinen vasemmisto ei ole sitä kyennyt vuosikymmeniin Euroopassa tekemään. Uusliberalismin opit ovat olleet liian kova pähkinä purtavaksi.

Mutta selvästikin uudistamisen tarvetta on ollut olemassa. Nyt haetaan uutta alkua. Tarinaa, jolla kirjoitetaan tulevien vuosikymmenien yhteiskuntapoliittinen kehitys. Kamppailua käydään erityisesti osallistavan, edistyksellisen koko yhteiskunnan etua edistävän politiikan ja oikeistopopulismin, etnonationalismin välillä.

Tunnetta ja tiedämme etnonationalismin myös Euroopassa ja Suomessa. Viimeisin, arvoton näytös Suomessa nähtiin eduskunnassa EU:n elpymispaketin käsittelyn yhteydessä. Perussuomalaisten puhemyly asian käsittelyn viivyttämiseksi ja pyrkimys kaataa EU-elpymispaketti olivat esimerkki politiikan toimintatavoista ja sisällöistä, joiden leviämiseen on suhtauduttava vakavasti.

Vakavasti suhtautuminen ei tarkoita äänestäjien tuomitsemista ja syytöksiä väärin äänestämisestä. Vakavasti suhtautuminen tarkoittaa yritystä ymmärtää huolien ja pelkojen alkuperää ja vastata niihin oikeilla, vaikuttavilla poliittikkatoimilla. Oikeistopopulismin nousua ei mahdollistanut heidän erinomaisuutensa, vaan muiden puolueiden kyvyttömyys löytää ja tarjota ratkaisuja nykyhetken ongelmiin.

Hyvät kuulijat!

Ihmisiä huolettaa toimeentulo, työpaikka, terveys, koulutus, asuminen, turvallisuus. Arkiset asiat. Jos politiikan pääviesti on koko ajan se, että kaikesta pitää leikata, kaikkien on oltava talkoissa mukana, tulevaisuudessa asiat ovat huonommin kuin nyt, niin ei ole ihme, että populismi vetoaa.

Eurooppa nousee koronasta yhdessä tai sitten jokainen pyristelee omin avuin sen minkä kykenee. Pienet valtiot pyristelevät pienillä voimillaan isoja heikommin. Sen ei pitäisi olla yllätys. Suomen paikka on Euroopassa ja EU:ssa. Meidän on tuettava ja rakennettava vahvaa, yhtenäistä Eurooppaa. Eurooppalainen yhteiskuntamalli on se, joka meistä tuntuu kaikkein mukavimmalta. Tuskin haluamme vaihtaa sitä venäläiseen, kiinalaiseen tai amerikkalaiseen malliin.

Rakennetaan siis eurooppalaista mallia vahvemmaksi ja kestävämmäksi. Se onnistuu olemalla aktiivinen toimija, osallistuja, tuottaja. Se ei onnistu olemalla yhteisiä hankkeita ja aloitteita vastaan. Ja on muistettava, että Suomi pienenä maana saattaa joskus itsekkin olla avun tarpeessa. On varsin ylimielistä ajatella, että me emme koskaan tarvitsisi apua. Tai että me saisimme kyllä muilta apua tarvittaessa, vaikka emme olisi olleet auttamassa muita pahan paikan tullen.

Elpymispaketti ei ole täydellinen, eikä EU ole täydellinen. Se on kuitenkin parasta mitä on tarjolla. On monta asiaa, jota palkansaajat ja eurooppalainen ay-liike vaativat EU:ssa muutettavaksi. Sosiaalisen Euroopan rakentaminen on ollut hidasta ja jäänyt monesti markkinoiden ja yritysten jalkoihin. Siitä huolimatta suomalainen palkansaaja on saanut turvaa EU:n sosiaalisäännöksistä – oli kyse sitten työturvallisuudesta tai naisten ja miesten tasa-arvosta.

Nyt komissio valmistelee säännöksiä minimipalkkojen määräytymisestä perustuen joko työehtosopimukseen tai lakiin, edistää palkka-avoimuutta ja parantaa alustatyöntekijöiden asemaa. Elpymispaketilla vauhditetaan vihreää siirtymää ja teknologista kehitystä. Molemmat ovat välttämättömiä toteuttaa. Yhteisillä toimilla saadaan aikaan enemmän ja parempaa kuin yksittäisten valtioiden toimilla.

Hyvät kuulijat!

Kun katsoo kehitystä ja keskustelua työelämästä ja sen tulevaisuudesta Suomessa, alkaa vaikuttaa siltä, että kansainväliset säädökset ovat mitä suuremmassa määrin tarpeellisia myös suomalaiselle palkansaajalle. Sen verran kovaa työehtosopimuksia ja järjestäytymisvapautta haastetaan, että kansainväliset turvavyöt on pidettävä tiukasti työntekijöiden ja ay-liikkeen suojana.

Sosiaalisen Euroopan rakentaminen on palkansaajien etu. Mutta jotta sitä voidaan rakentaa oikeaan suuntaan, pitää olla rakentamisessa mukana eikä kuikuilla ulkoreunoilta ja huudella pärjäävänsä aina ja kaikessa yksin. Monet palkansaajien EU:lta toivomat asiat vaativat itse asiassa yhteistyön tiivistämistä, ei löyhentämistä. Sosiaalinen kehitys syntyy yhteistyöllä ja yhteisillä pelisäännöillä, ei kilpajuoksulla kohti pohjaa.

Tietyt rakenteet, instituutiot, käytännöt toimivat yhteiskunnan säätelijöinä ja vakauttajina. Niin kuin työmarkkinarakenteet ja sopimusyhteiskunta. Nyt työmarkkinarakenteita ollaan työnantajan toimesta vauhdilla purkamassa ja muuttamassa. Jos työnantajan tahto toteutuu, on naivia uskoa, että sillä ei olisi muita yhteiskunnallisia vaikutuksia. Ulkoisvaikutuksia, jotka saattavat olla kovinkin vastenmielisiä myös elinkeinoelämälle.

Hyvät kuulijat!

Pelkään, että olemme Suomessa kulkemassa taaksepäin historiassa. Muualla tavoitellaan sitä mitä meillä on ja meillä työnantajat tavoittelevat sitä mistä muut ovat tulossa.

Kääntävät kelloa taaksepäin, kääntävät yhteiskunnan kelloa väärään suuntaan juuri sillä hetkellä, kun pitäisi tehdä päinvastoin.

Yksipuolisilla ilmoituksilla sopiminen ja sopimukset harvoin paranevat ja osapuolten suhteen edistyvät. Siksi on kummasteltava työnantajien kummastelua siitä, että ay-liike suhtautuu varauksella ja kriittisesti heidän toimiinsa. Epäilenpä että jokainen yritysjohtaja olisi kriittinen, jos liike-elämässä toinen bisnesosapuoli ilmoittaisi yksipuolisesti sopimusehtojen muuttamisesta.

Kummastelua on aiheuttanut varsinkin se, ettei aikaisemmin neuvottelupöydässä olleita railakkaitakin työsuhteen ehtojen heikennysesityksiä ainakaan julkisesti ole pois vedetty – erilaiset joustot, työaikapidennykset, työnantajan määräysvallan kasvattaminen, kustannusten karsinta etuja heikentämällä ovat mitä ilmeisimmin odottamassa syksyn neuvottelukierroksella. Tai viimeistään sitä seuraavalla kierroksella.

Niin kuin syysedustajistossa pohdin, työnantajalla on varmasti halu näyttää, että heidän mallinsa toimii. Työnantajalla on myös keinot käytössään pirstoa työntekijöiden yhteinen edunvalvonta. Seireenien laulu tulee olemaan kovaa ja saapa nähdä, kuinka tiukasti työntekijöiden on korvansa tukittava ja edunvalvojen itsensä mastoon köytettävä. Mutta kuten taru kertoo, seireenien lauluun langenneiden kohtalo oli kova ja karu.

Metsäteollisuus ja Teknologiateollisuus ovat kärjessä ajamassa sopimisen muutosta. Metsäteollisuudesta työehtosopimusten yleissitovuus häviää varmuudella, teknologiateollisuudesta emme vielä tiedä. Muut työnantajaliitot ovat toistaiseksi tyytyneet seuraamaan kehitystä enemmän tai vähemmän kiinnostuneina.

Sen kai voi ennustaa, että työnantajat pyrkivät ottamaan kovaa hintaa jo pelkästään siitä, että tekevät valtakunnallisen, yleissitovan työehtosopimuksen. Vaatimukset palkankorotusten tasosta ja muodosta sekä muista paikallisesti sovittavista tai työnantajan määräysvaltaan siirtyvistä asioista voivat hyvinkin olla ay-liikkeelle täysin mahdottomia hyväksyä.

Vaikka sopimusjärjestelmän muutokset koskevat nyt vain osaa työmarkkinakenttää, niin on selvää, että työehtosopimusjärjestelmän romutusyritys on koko ay-liikkeen asia. Työehtosopimusjärjestelmän puolustaminen ja ylläpitäminen ei ole vain yhden tai kahden liiton vastuulla. Se on meidän jokaisen vastuulla. Solidaarisuutta tarvitaan niin liittojen sisällä kuin liittojen välilläkin, nyt ehkä enemmän kuin pitkään aikoihin

Hyvät kuulijat!

Ay-liike on hyvin yksituumaisesti arvioinut, että ainakin riski työmarkkinahäiriöihin on poikkeuksellisen suuri tulevalla sopimuskierröksellä. Se johtuu jo pelkästään siitä, että neuvottelupöytiä tulee olemaan merkittävästi aikaisempaa enemmän. Sen lisäksi työnantajien vaatimukset merkittävistä rakenteellisista muutoksista työnantajien eduksi työehtosopimukseen ovat omiaan kasvattamaan työtaisteluriskiä.

Kokonaan oma lukunsa on sitten talouden näkymä. Tulivalmistelu äärimaltillisten korotusten puolesta on jo alkanut ja pelottelut Suomen kustannuskilpailukyyn menetyksellä voimistunut.

Samaan aikaan näyttää kuitenkin siltä, että talous on ottamassa voimakastakin kasvupyrähdystä. Työehtosopimustoimintaa ollaan rivakan kasvun alla viemässä yritystasolle. Työnantajan toiveissa on, että uusien työehtosopimusten kustannusvaikutus pysyy hyvin matalalla tasolla ja että se pystytään koordinoimaan yritysten välillä.

Vaikuttaa siltä, että työnantajapuoli kuvittelee, että on mahdollista syödä ja leipoa kakkua samanaikaisesti. Niin ristiriitaiset ovat tavoitteet – yhtäältä yritysten tilannetta vastaavan työehtosopimuksen tekeminen ja koko valtakunnan tason koordinaatio. Kustannusvaikutukselle taitaa käydä kuten tunnetulle lippalakille, jota sovitettiin sekä omenoille että meloneille.

Hyvät kuulijat!

Koordinoidulla työmarkkinajärjestelmällä ja -ratkaisuilla on monia etuja kansantalouden, tuottavuuden, työllisyyden ja solidaarisen ansiokehityksen näkökulmasta. Näiden tavoitteiden takana on myös SAK:lainen ammattiyhdistysliike.

Työnantajat ottavat kuitenkin nyt irtiotta tästä mallista. Tehtyjen ratkaisujen ja sopimiseen vaadittujen muutosten taustalla ovat yksittäisten yritysten lyhyen aikavälin edut. On kuitenkin muistettava, että yksittäisen yrityksen pärjääminen ei ole sama kuin kansantalouden suorituskyky, varsinkaan vähänkään pidemmällä aikavälillä.

SAK:lainen ay-liike on vastuullinen sopijakumppani jatkossakin, kunhan vain vastuullinen sopijakumppani työnantajapuolelta löytyy. Hyvän sopimisen lähtökohta on osapuolten keskinäinen kunnioitus ja luottamus. Työnantajajärjestöt ovat osoittaneet heikkoa kunnioitusta ay-liikettä kohtaan tekemällä yksipuolisia, salassa valmisteltuja muutoksia sopimisen malliin. Tällainen toimintatapa ei missään nimessä lisää luottamusta osapuolten välille.

Kävi jatkossa, miten tahansa, ay-liikkeen toiminnan ytimessä ovat työpaikkatason aktiivimme ja erityisesti luottamusnaiset ja -miehet. Heidän tukemisensa, osaamisensa, toimintaoikeutensa ja -mahdollisuutensa ovat meille tärkeintä voimavaraa, josta on pidettävä erityistä huolta. Jo nyt olemme esittäneet luottamushenkilöiden aseman vahvistamista lainsäädännössä. Akuutein ongelma on varmistaa luottamushenkilöiden tunnustaminen järjestäytymättömissä yrityksissä.

Ammattiyhdistysliikkeen toimintaoikeuksien ja -mahdollisuuksien sekä järjestäytymisen turvaaminen jokaisella työpaikalla on oltava yksi suomalaisen työelämän keskeisistä periaatteista tulevaisuudessa. Liittojen toiminnan häiritseminen ja estäminen on maailmalta tuttua. Sitä emme Suomessa voi sallia. Viime kädessä ay-liikkeen oikeudet on turvattava nykyistä vahvemmin ja selkeämmin lainsäädännöllä.

Sanna Marinin hallitusohjelmassa todetaan, että hallitus tukee yleissitovuuteen perustuvaa työ- ja virkaehtosopimusjärjestelmää. Nyt kun tes-järjestelmä on muutoksessa, on syytä valmistautua myös lainsäädännöllisiin toimiin, joilla työehtosopimusten kattavuus varmistetaan uudessa tilanteessa. Työehtosopimukseen pohjautuvat työehdot on taattava laajasti koko työmarkkinoille.

Hyvät edustajiston jäsenet

Maan hallituksen kehysriihessä työllisyystoimet olivat vahvasti esillä. Osa hallituspuolueista esitti työttömyysturvan leikkausta monessa muodossa ja paikallista sopimista tarjottiin ihmelääkkeenä. Me tiedämme, että kummallakaan esitetyistä keinoista on kovin vähän tekemistä varsinaisen työllistymisen kanssa. Onneksi pahimmat karikot tällä kertaa vältettiin.

Riihessä sovittiin toteutettavaksi hallituskauden loppuun työllisyystoimia, jotka vahvistavat julkista taloutta 110 miljoonalla eurolla. Työttömyysturvan muutokset ovat varmasti taas asialistalla. Tärkeää on, että työelämän muutokset huomioidaan työttömyysturvaa kehitettäessä. Ansiosidonnaiselle on päästävä nykyistä helpommin ja pienempien päivärahojen korvausastetta on nostettava. Rahan on riitettävä säälliseen elämiseen ja entistä useamman on päästävä ansiosidonnaiselle päivärahalle.

Sen lisäksi että hallitus pohtii julkista taloutta kohentavia työllisyystoimia, on kiirehdittävä työelämän lainsäädännön valmistelua. Hallitusohjelman hyvät kirjaukset alipalkkaukseen puuttumisesta, palkka-avoimuudesta ja alustatyöntekijöiden aseman kohentamisesta työsuhteen naamiointikiellolla on vietävä eteenpäin. Ja nimenomaan työntekijöiden asemaa parantavalla tavalla.

Hyvät ay-toverit

Kesäkuun toisena lauantaina järjestetään kuntavaalit. Ennakkoäänestys alkaa ensi viikon keskiviikkona. Kunnissa tehdään tärkeitä päätökset suomalaisten hyvinvoinnin kannalta. Kunnissa voidaan edistää taloutta ja työllisyyttä. Kunnat ovat iso työnantaja ja merkittävä hankintojen tekijä. Ei siis ole yhdentekevää millaisia päättäjiä kunnissa on. Liikaa siellä ei ole palkansaajien asioita ymmärtäviä ihmisiä. Pidetään siis huoli, että äänestämme vilkkaasti ja äänestämme viisaasti.

Hyvää kokousta meille kaikille!